

Шумейко І. П.,доктор філософії за спеціальністю 081 Право,
докторант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету**ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІ, ЗАЙНЯТОСТІ, ОХОРОНИ ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ І СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню публічно-правових норм, які встановлюють фінансову відповідальність у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту в Україні. Правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у цій сфері врегульовані 8 спеціальними законами України. Характерною особливістю є широке застосування пені поряд з основним видом стягнення – штрафом. Найпоширенішою моделлю фінансових санкцій є абсолютно-визначена пропорційна модель, визначена в прямій залежності від показника тяжкості порушення. Суб'єктами правопорушень, в більшості випадків, є особи, які використовують найману працю. Правопорушення посягають на охоронювані законом суспільні відносини, що виникають під час використання найманої праці, справляння страхових внесків і використання страхових коштів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, виплати пенсій, посередництва в працевлаштуванні за кордоном та у сфері створення робочих місць для осіб з інвалідністю. Склади правопорушень є формальними, єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є діяння, виражене у формі дії або бездіяльності. Суб'єктивна сторона характеризується виною, яка в окремих випадках носить лише умисний характер, але в більшості випадків форма вини значення для правової кваліфікації діяння не має. Підстави для звільнення від відповідальності, в більшості своїй, пов'язані з форс-мажорними обставинами воєнного стану. Органами, що застосовують стягнення в позасудовому порядку, є Держпраці, органи Пенсійного фонду України, Державна служба зайнятості та Державна податкова служба України. У разі порушення законодавства про створення робочих місць для осіб з інвалідністю, суб'єктом звернення до суду є відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. Постанови про накладення штрафів за порушення законодавства про працю, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та збір та облік єдиного внеску – є виконавчими документами. У разі порушення законодавства про зайнятість населення і про соціальну захищеність осіб з інвалідністю – примусове стягнення штрафу здійснюється після набрання законної сили рішенням адміністративного суду.

Ключові слова: адміністративна процедура, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, зайнятість, законодавство про працю, соціальний захист, пеня, штрафні санкції, фінансова відповідальність.

Shumeiko I. P. Financial responsibility in the areas of labour, employment, labour protection, social insurance and social security

Abstract. The article is devoted to the study of public law provisions establishing financial responsibility in the field of labour, employment, labour protection, social insurance and social security in Ukraine. Legal relations on bringing to financial responsibility in this area are regulated by 8 special laws of Ukraine. A characteristic feature is the widespread use of fines alongside the main type of penalty – a fine. The most common model of financial sanctions is an absolute proportional model, determined in direct relation to the severity of the violation. In most cases, offences are committed by persons using hired labour. The offences encroach on social relations protected by law that arise in the course of the use of hired labour, collection of insurance contributions and use of insurance funds for compulsory state social and pension insurance, payment of pensions, mediation in employment abroad and in the field of creating jobs for people with disabilities. The corpus delicti of the offences are formal, with the only mandatory feature of the objective side being an act expressed in the form of action or inaction. The subjective side is characterised by guilt, which in some cases is only intentional, but in most cases the form of guilt is irrelevant for the legal qualification of the act. The grounds for exemption from liability are mostly related to force majeure circumstances of martial law. The bodies that apply penalties out of court are the State Labour Service, the Pension Fund of Ukraine, the State Employment Service and the State Tax Service of Ukraine. In case of violation of the legislation on creation of jobs for

persons with disabilities, the subject of the court action is the branch of the Social Protection Fund for Persons with Disabilities. Resolutions imposing fines for violations of labour laws, compulsory state pension insurance and the collection and accounting of unified social tax are enforcement documents. In case of violation of the legislation on employment and social protection of persons with disabilities, the fine is enforced after the administrative court decision enters into force.

Key words: *administrative procedure, employment, financial responsibility, fines, labour legislation, penalty, single contribution for obligatory state social insurance, social protection.*

Актуальність проблеми. Фінансову відповідальність в Україні, як правило, досліджують саме в контексті фінансових правовідносин; водночас, цей правовий інститут вже еволюціонував далеко за межі фінансового права і охоплює значний масив публічно-правових відносин, тому фінансова відповідальність є наразі самостійним видом юридичної відповідальності, а з точки зору місця правових норм, які врегульовують цей вид відповідальності, в системі права, – фінансова відповідальність є інститутом адміністративного права. Водночас, рівень систематизації цих правових норм є найменшим з усіх видів юридичної відповідальності. Першим кроком до такої систематизації має бути доктринальне осмислення інституту фінансової відповідальності як єдиної системи, а для цього слід виявити та дослідити системоутворюючі чинники. Одним із таких чинників є загальний об'єкт правопорушень, що тягнуть за собою фінансову відповідальність. В свою чергу, загальний об'єкт поділяється на родові, видові та безпосередні об'єкти правопорушень. Поділ усього масиву правопорушень за критерієм родового об'єкта дозволяє більш детально дослідити правове регулювання фінансової відповідальності в розрізі певного родового об'єкта чи групи пов'язаних між собою родових об'єктів.

Як відомо, права і свободи людини є найвищою соціальною цінністю в Україні. Зокрема йдеться про право на працю та право на соціальний захист. Ці права гарантуються, в тому числі, нормами публічного права, які встановлюють обов'язкове офіційне працевлаштування, мінімальні гарантії оплати праці, порядок справляння єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, правила використання страхових коштів, визначають додаткові гарантії для працевлаштування осіб з інвалідністю. Дія цих публічно-правових норм забезпечу-

ється заходами відповідальності, зокрема фінансової. Проте в наукових дослідженнях приділено недостатньо уваги фінансовій відповідальності в цій сфері, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження та необхідність її системного опрацювання.

Мета статті – охарактеризувати правове регулювання правовідносин з притягнення до фінансової відповідальності у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту; визначити найпоширенішу модель фінансових санкцій у цій сфері; надати узагальнюючу характеристику складам правопорушень в цій галузі, а також обставинам, які враховуються при призначенні стягнення та звільненні від фінансової відповідальності; дослідити порядок накладення, адміністративного оскарження та виконання фінансових санкцій у цій сфері.

Правовідносини, що досліджуються в цій статті, врегульовані вісьмома законами України – Кодексом законів про працю (далі – КЗпП) України, Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про зайнятість населення», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» і «Про охорону праці». Ці законодавчі акти передбачають 32 простих, 3 кваліфікованих і жодного привілейованого складу правопорушення. За ці правопорушення, як правило, застосовується штраф, проте в 5 з 8 наведених вище законів передбачено також нарахування пені.

В досліджуваних законодавчих актах застосовується широке різноманіття **моделей штрафних санкцій**, зокрема встановлені такі штрафи:

1) абсолютно-визначені, виражені у кількості розмірів мінімальної заробітної плати (абзаци четвертий, сьомий-восьмий, десятий-одинадцятий ч. 2 ст. 265 КЗпП України, ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення») чи в кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (п. 1 ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»);

2) абсолютно-визначені пропорційні, визначені в прямій залежності від показника тяжкості порушення, і без граничного розміру фінансової санкції (абзаци другий-третій, п'ятий-шостий, дев'ятий ч. 2 ст. 265 КЗпП України – від кількості працівників, стосовно яких скоєно порушення [1], ст. 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» – від кількості робочих місць, призначених для працевлаштування особи з інвалідністю і не зайнятих особою з інвалідністю [2], ч. 10 ст. 106 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – від своєчасно не зарахованих, не перерахованих, не виплачених, не доставлених чи не повернутих сум страхових внесків, пенсійних виплат чи інших платежів [3], ч. 6 ст. 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» – від суми страхових коштів, використаних з порушенням порядку або від несвоєчасно повернутих чи повернутих не в повному обсязі страхових коштів [4], ч. 2 ст. 38 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» – від суми коштів, використаної з порушенням [4], п. 2, 6 ч. 11, п. 1, 2 ч. 12 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» – від не сплачених, несвоєчасно сплачених, своєчасно не зарахованих чи не перерахованих сум, чи від суми єдиного внеску, яка підлягає сплаті платниками [6]);

3) абсолютно-визначені пропорційні, визначені в прямій залежності від показника тяжкості порушення, з наявністю граничного розміру фінансової санкції (п. 2 ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне

соціальне страхування» – 10 відсотків зазначеної суми за кожний повний або неповний звітний період, за який донраховано таку суму, але не більш як 50 відсотків суми донрахованого єдиного внеску [6]);

4) відносно-визначені із встановленням як верхньої, так і нижньої меж, які визначаються у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян (п. 5 ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»);

5) відносно-визначені із встановленням лише верхньої межі, яка визначається з прив'язкою до середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік (ч. 2 ст. 43 Закону України «Про охорону праці») [7].

Пеня, яка є характерною для фінансової відповідальності в цій сфері суспільних відносин, встановлюється або в розмірі 0,1 % за кожен день прострочення платежу (у 2 випадках), або в розмірі 120 % річних облікової ставки Національного банку України (у 3 випадках). Щоправда, в останньому випадку законодавець радше мав на увазі «120 % облікової ставки», а не «120 % річних облікової ставки», оскільки облікова ставка і так обчислюється у відсотках річних і неможливо обчислити відсоток річних від відсотка річних.

Суб'єктом правопорушень, за які передбачена фінансова відповідальність в досліджуваній сфері, виступають: в більшості випадків – юридичні та фізичні особи, які використовують найману працю (роботодавці) (ч. 2 ст. 265 КЗпП України, ч. 6 ст. 8 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», ч. 2 ст. 38 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», ч. 5, 6 ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення», ст. 20 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні») [1; 4; 5; 8; 2], а крім того, суб'єктами правопорушень є банки, організації, які здійснюють виплату і доставку пенсій, небанківські надавачі платіжних послуг (ч. 10, 11 ст. 106 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ч. 12 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску

на загальнообов'язкове державне соціальне страхування») [3; 4], суб'єкти господарювання, які провадять діяльність з надання послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном (ч. 3, 4, 7, 8 ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення») [8], платники єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування») [6]. Отже, суб'єктами правопорушень виступають як фізичні, так і юридичні особи, проте фізичні особи повинні мати додатковий правовий статус або суб'єкта підприємницької діяльності, або особи, яка провадить незалежну професійну діяльність (і при наявності цього правового статусу бути роботодавцями та/або платниками єдиного внеску).

Родовим **об'єктом** правопорушень в досліджуваній сфері є охоронювані законом суспільні відносини, що виникають під час використання найманої праці (в тому числі іноземців та осіб без громадянства), справляння страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, використання страхових коштів Пенсійного фонду України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, виплати пенсій, надання посередницьких послуг з питань працевлаштування за кордоном, а також у сфері створення робочих місць для осіб з інвалідністю. Цей перелік родових об'єктів об'єднується тим, що посягання здійснюється або безпосередньо на права людини на працю та соціальний захист, або на встановлений публічний порядок функціонування механізму забезпечення цих прав людини. Існування саме фінансової відповідальності у досліджуваній сфері пояснюється тим, що саме економічний чинник найкраще стимулює суб'єктів до дотримання прав працівників на оплату праці, соціальне страхування тощо.

Виконання **об'єктивної сторони** правопорушень здійснюється у спосіб активних дій (наприклад, допуск працівника до роботи, створення перешкод у проведенні перевірки [1], неналежне ведення бухгалтерської документації, на підставі якої нараховується

єдиний внесок [6]) або бездіяльності (наприклад, несвоєчасне перерахування або несвоєчасне зарахування сум страхових внесків на банківські рахунки органів Пенсійного фонду та Накопичувального фонду [3], несвоєчасне повернення страхових коштів на страхувальників та інших отримувачів коштів соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності [4], несплата, неповна сплата чи несвоєчасна сплата суми єдиного внеску [6]). Особливий характер має диспозиція п. 3 ч. 11 ст. 25 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», в якій підстава відповідальності сформульована як «донарахування податковим органом або платником своєчасно не нарахованого єдиного внеску» [6]: в цьому випадку правопорушенням є несвоєчасне нарахування єдиного внеску, а диспозиція статті вказує не на саме діяння, а на момент, з настанням якого за це діяння настає фінансова відповідальність. Склади досліджуваних правопорушень є формальними: настання чи ненастання наслідків правопорушення не має правового значення для кваліфікації діяння. Інших ознак об'єктивної сторони (таких як час, місце правопорушення) у досліджуваних актах законодавства виявлено не було.

Суб'єктивна сторона правопорушень, які є предметом дослідження, характеризується виною, форма якої в переважній більшості випадків не має значення для кваліфікації діяння. В окремих випадках конструкція правових норм вказує на вчинення правопорушення з умисною формою вини – йдеться про створення перешкод у проведенні перевірки [1], ухилення від взяття на облік платника єдиного внеску [6]. Інші ознаки суб'єктивної сторони правопорушення (мотив, мета діяння у разі умисної форми вини) правового значення для кваліфікації не мають.

В окремих випадках досліджуване законодавство містить підстави **звільнення від фінансової відповідальності**. Зокрема йдеться про: виконання в повному обсязі та у встановлений строк припису про усунення порушень трудового законодавства під час дії правового режиму воєнного стану в Україні (ч. 3 ст. 16 Закону України «Про організацію

трудоу відносин в умовах воєнного стану» [9]; після припинення чи скасування воєнного стану – виконання припису про усунення лише тих порушень, які передбачені абзацами четвертим – шостим, десятим ч. 2 ст. 265 КЗпП України [1]; проходження платником єдиного внеску військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (абзац сьомий п. 9-18 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування») [6]; наявність місцезнаходження (місця проживання) платника єдиного внеску на тимчасово окупованій території України на період дії особливого правового режиму (п. 9-3 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» наведеного вище Закону) [6]. Як бачимо, переважно підстави, що звільняють від фінансової відповідальності, пов'язані саме з винятковими обставинами дії воєнного стану. Поза межами цих обставин, як правило, відсутні підстави для звільнення від фінансової відповідальності. Навіть строки давності, як підстава звільнення від фінансової відповідальності, в досліджуваній сфері переважно не застосовуються, окрім фінансових санкцій за недотримання квоти робочих місць для осіб з інвалідністю, оскільки останні належать до адміністративно-господарських санкцій та щодо них існують строки давності застосування.

Законодавство про фінансову відповідальність в досліджуваній сфері в більшості випадків не визначає переліку **обтяжуючих та пом'якшуючих обставин**. Обставиною, що обтяжує фінансову відповідальність у досліджуваній сфері, визнається повторність (абзаци третій, одинадцятий ч. 1 ст. 265 КЗпП України [1]), обставиною, що пом'якшує її – добровільна сплата 50 % розміру штрафу протягом 10 банківських днів з дня вручення постанови про накладення штрафу (ч. 5 ст. 265 КЗпП України) [1].

Фінансові санкції в досліджуваній сфері застосовуються, як правило, в позасудовому порядку. **Органами, що застосовують санкції**, є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержан-

ням законодавства про працю, уповноважений орган з реалізації державної політики з питань державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про зайнятість населення, орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці (тобто Державна служба України з питань праці) [1; 8; 7], виконавчі і територіальні органи Пенсійного фонду України [3; 4], центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції (тобто Державна служба зайнятості) [5], податковий орган (тобто Державна податкова служба України) [6]. У випадку порушення квоти створення робочих місць для осіб з інвалідністю, орган, що застосовує фінансову санкцію – відсутній, фінансова санкція повинна бути сплачена порушником самостійно, а в разі несплати – стягується за рішенням адміністративного суду. Позивачами у таких справах є відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю [2].

Процедура застосування фінансових санкцій у досліджуваній сфері врегульована не лише законами, а в окремих випадках – і підзаконними нормативно-правовими актами, а саме – розділом VII Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 20 квітня 2015 року № 449 (далі – Інструкція № 449) [10], Порядком накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 509 (далі – Порядок № 509) [11]. Найбільш загальним нормативно-правовим актом, який врегульовує процедуру застосування заходів фінансової відповідальності та поширюється на досліджувану сферу суспільних відносин, є Закон України «Про адміністративну процедуру». У відповідності до ч. 2 ст. 3 цього Закону, законом можуть бути встановлені особливості адміністративного провадження для окремих категорій адміністративних справ. Такі особливості повинні відповідати принципам адміністративної процедури, визначеним цим Законом [12], отже, незважаючи на наявність особливостей адміністративного про-

вадження для окремих сфер застосування фінансової відповідальності, дотримання принципів, передбачених у розділі I Закону України «Про адміністративну процедуру», є обов'язковим.

Підставами для розгляду питання про застосування заходів фінансової відповідальності в досліджуваній сфері можуть бути не лише акти, складені за результатами проведення заходів державного нагляду (контролю), а й судові рішення. Так, у відповідності до п. 2 Порядку № 509, штрафи, серед іншого, накладаються на підставі рішення суду про оформлення трудових відносин із працівником, який виконував роботу без укладення трудового договору, та встановлення періоду такої роботи чи роботи на умовах неповного робочого часу в разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві, в установі, організації [11]. Форма акта, який є підставою для початку адміністративного провадження з застосування заходів фінансової відповідальності у досліджуваній сфері, не завжди є уніфікованою: наприклад, у відповідності до абзацу четвертого п. 2 розділу VII Інструкції № 449, підставою для прийняття рішення про застосування штрафної санкції за ухилення від взяття на облік або несвоєчасне подання заяви про взяття на облік платниками єдиного внеску є акт про зазначене порушення, що складається в довільній формі [10]. Детальні правила розгляду справи про накладення штрафних санкцій містяться в п. 7 Інструкції № 449 та в п. 3 Порядку № 509. Ці правила врегульовують строк розгляду справи, порядок повідомлення про розгляд справи, порядок дослідження доказів у справі, а також прийняття та вручення рішення у справі.

Оскарження рішень про застосування фінансових санкцій в досліджуваній сфері здійснюється в адміністративному або в судовому порядку. Слід зазначити, що не всі законодавчі акти в досліджуваній сфері передбачають можливість адміністративного оскарження рішень про накладення штрафів. Зокрема, згадка про це відсутня в ст. 265 КЗпП України та в ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення», а в п. 10 Порядку № 509, який є спільним як для справ про порушення

законодавства про працю, так і для справ про порушення законодавства про зайнятість населення, зазначено, що постанова про накладення штрафу може бути оскаржена у судовому порядку [11]. Як відомо, у відповідності до ч. 4 ст. 150 КАС України, подання позову, а також відкриття провадження в адміністративній справі не зупиняють дію оскаржуваного рішення суб'єкта владних повноважень, якщо суд не застосував відповідні заходи забезпечення позову [13], отже оскарження постанов про накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення, на жаль, не зупиняє їх виконання, якщо не вжито заходів забезпечення позову.

Разом з тим, для штрафів за порушення законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне законодавство діє протилежне правило, встановлене спеціальною нормою абзацу третього ч. 13 ст. 106 Закону № 1058-IV, згідно з яким, оскарження рішення виконавчого органу Пенсійного фонду про нарахування пені та накладання штрафів зупиняє строки їх сплати до винесення вищим органом Пенсійного фонду або судом рішення у справі. Строки сплати фінансових санкцій також призупиняються до винесення судом рішення в разі оскарження страховальником вимоги про сплату недоїмки, якщо накладення фінансових санкцій пов'язано з її виникненням або несвоєчасною сплатою [3]. Подібне положення також міститься в абзаці третьому ч. 14 ст. 25 Закону № 2464-VI, згідно з яким, оскарження рішення податкового органу про застосування фінансових санкцій зупиняє перебіг строку їх сплати до винесення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, або судом рішення у справі [6].

Що стосується процедури адміністративного оскарження, то нормативними актами в цій сфері, що регламентують особливі порядки такої процедури для певних сфер суспільних відносин, є Порядок розгляду податковим органом скарг на вимоги про сплату недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на рішення про нарахування пені та накладення штрафу, затверджений

наказом Міністерства фінансів України від 09 грудня 2015 року № 1124 (далі – Порядок № 1124), а також Порядок розгляду органами Пенсійного фонду України скарг на рішення про накладення штрафу, нарахування пені та заяв страхувальників при узгодженні ними вимоги про сплату недоїмки із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, затверджений постановою правління Пенсійного фонду України від 19 грудня 2003 року № 21-2 (далі – Порядок № 21-2). Зокрема, Порядком № 1124 визначається суб'єкт розгляду скарги – апарат Державної податкової служби України, строк оскарження – 10 календарних днів з дня отримання рішення, визначаються вимоги до оформлення скарги, права скаржника, строк розгляду скарги; обов'язок доведення правомірності прийнятого рішення покладено на Державну податкову службу України; визначаються підстави для відмови в прийнятті скарги та для залишення скарги без розгляду, а також повноваження органу оскарження за результатами розгляду скарги, та вимоги до оформлення та надсилання рішення [14]. В свою чергу, Порядок № 21-2 визначає декількох суб'єктів розгляду скарг – головні управління Пенсійного фонду, а також Пенсійний фонд України, встановлює строк оскарження – 10 робочих днів, а також передбачає можливість двоступеневого адміністративного оскарження [15]. В інших досліджуваних сферах суспільних відносин, де допускається адміністративне оскарження, особлива процедура такого оскарження не встановлена, однак у абзаці другому ч. 1 ст. 10 Закону № 1105-XIV [4] та в ст. 39 Закону № 1533-III [5] містяться відсилання до Закону України «Про адміністративну процедуру», який, як відомо, в розділі VI детально регламентує правила адміністративного оскарження [12].

Примусове виконання стягнень в досліджуваній сфері ґрунтується на одній із двох підстав. Першою підставою є саме рішення про накладення штрафу як виконавчий документ. Силу виконавчого документу мають постанови про накладення штрафів за ст. 265 КЗпП України, рішення про накладення штрафів за правопорушення у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, рішення

про застосування штрафних санкцій за порушення у сфері збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. У такому випадку звернення адміністративного органу з позовом до суду про стягнення сум не сплачених добровільно штрафних санкцій не здійснюється. Разом з тим, існують випадки, коли підставою для примусового виконання стягнення є судові рішення. Окрім вже згаданих вище фінансових санкцій за нестворення робочих місць для осіб з інвалідністю, звернення до суду вимагається також у разі несплати штрафу за порушення законодавства про зайнятість населення. Однак, на відміну від ситуації з недотриманням квоти для осіб з інвалідністю, при порушенні законодавства про зайнятість населення спочатку адміністративний орган виносить постанову про накладення штрафу, і лише в разі її невиконання порушником в добровільному порядку у встановлений законом строк – звертається до суду. Згідно з ч. 10 ст. 53 Закону України «Про зайнятість населення», у разі несплати (відмови від сплати) протягом місяця передбачених цією статтею штрафів їх стягнення здійснюється в судовому порядку [8], отже, в цьому випадку підставою початку примусового виконання постанови буде виконавчий лист, виданий на підставі рішення адміністративного суду, що набрало законної сили (або постанови суду апеляційної чи касаційної інстанції, якщо позов задовольняється судом цієї інстанції).

Висновки. Правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту врегульовані 8 спеціальними законами України. Характерною особливістю фінансової відповідальності в цій сфері є широке застосування пені поряд з основним видом стягнення – штрафом. Найпоширенішою моделлю фінансових санкцій в цій сфері є абсолютно-визначена пропорційна модель, що визначена в прямій залежності від показника тяжкості порушення.

Суб'єктами цих правопорушень, в більшості випадків, є особи, які використовують найману працю. Правопорушення посяга-

ють на охоронювані законом суспільні відносини, що виникають під час використання найманої праці, справляння страхових внесків і використання страхових коштів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, виплати пенсій, посередництва в працевлаштуванні за кордоном та у сфері створення робочих місць для осіб з інвалідністю. Склади правопорушень є формальними, єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є діяння, виражене у формі дії або бездіяльності. Суб'єктивна сторона характеризується виною, яка в окремих випадках носить лише умисний характер, але в більшості випадків форма вини значення для правової кваліфікації діяння не має.

Підстави для звільнення від відповідальності в цій сфері, в більшості своїй, пов'язані з форс-мажорними обставинами воєнного стану. В досліджених законодавчих актах, як правило, не визначається перелік пом'якшуючих та обтяжуючих обставин.

Органами, що застосовують стягнення в позасудовому порядку, є Держпраці, органи Пенсійного фонду України, Державна служба

зайнятості та Державна податкова служба України. У разі порушення законодавства про створення робочих місць для осіб з інвалідністю, суб'єктом звернення до суду є відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. Процедура накладення та адміністративного оскарження врегульована не лише законами, а й підзаконними актами, а також на неї поширює дію Закон України «Про адміністративну процедуру». Законодавство про накладення штрафних санкцій за порушення у сфері праці та зайнятості не передбачає можливості адміністративного оскарження, а судове оскарження, за загальним правилом, не зупиняє дію цих постанов про накладення штрафів. Постанови про накладення штрафів за порушення законодавства про працю, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та збір та облік єдиного внеску – є виконавчими документами; у разі порушення законодавства про зайнятість населення і про соціальну захищеність осіб з інвалідністю – примусове стягнення штрафу здійснюється після набрання законної сили рішенням адміністративного суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n168>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>.
6. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>.
7. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#n141>.
8. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
9. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
10. Про затвердження Інструкції про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: наказ Міністерства фінансів України від 20 квітня 2015 року № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-15#Text>.
11. Про затвердження Порядку накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення: постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2013 року № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2013-%D0%BF#n8>.

12. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n30>.

13. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

14. Про затвердження Порядку розгляду податковим органом скарг на вимоги про сплату недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та на рішення про нарахування пені та накладення штрафу: наказ Міністерства фінансів України від 09 грудня 2015 року № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0178-16#Text>.

15. Про затвердження Порядку розгляду органами Пенсійного фонду України скарг на рішення про накладення штрафу, нарахування пені та заяв страхувальників при узгодженні ними вимоги про сплату недоїмки із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: поста-
нова правління Пенсійного фонду України від 19 грудня 2003 року № 21-2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0081-04#Text>.